

Sosiaali- ja terveysvaliokunta**Asia:****HE 112/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle yleistukea koskevaksi lainsäädännöksi**

Omaishoitajaliitto kiittää mahdollisuudesta esittää asiantuntijalausunnon hallituksen esityksestä yleistukea koskevaksi lainsäädännöksi.

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman tavoitteena on parantaa työikäisten läheis- ja omaishoitajien asemaa.

Työttömyysturvaa ja yleistukea uudistettaessa on välttämätöntä tarkastella omaishoitajien tilannetta omana kokonaisuutenaan. Tämä on ratkaisevaa hoivajärjestelmän kantokyvyn, julkisen talouden kestävyys, perheiden hyvinvoinnin ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kannalta.

Hallituksen esitys yleistuesta heikentää omaishoitajien asemaa ja toimintamahdollisuuksia.

Ehdotamme esitykseen muutosta:

16§ Yleistuen tarveharkinnassa huomioon otettavat tulot

Lisätään kohta 10, Tarveharkinnassa tuloina ei oteta huomioon:

10) omaishoidon tuesta annetun lain (937/2005) mukaista hoitopalkkiota, joka maksetaan sopimusomaishoitajalle tai sijaisomaishoitajalle.

12§ Odotusaika

Lisätään kohta 5, Odotusaikaa ei aseteta, jos:

5) henkilö on toiminut omaishoidon tuesta annetun lain (937/2005) määrittelemänä omaishoitajana vähintään odotusaikaa vastaavan ajan.

Lisäksi ehdotamme muutosta työttömyysturvalain yleisiin työvoimapolitiittisiin edellytyksiin

2 luku:1§ Työtön työnhakija

Työttömyysetuuteen on tässä laissa säädetyin edellytyksin oikeus kokoaikatyötä hakevalla työttömällä työnhakijalla. Työkyvyttömyyseläkettä osaeläkkeenä saavalla työnhakijalla **tai omaishoidon tuesta annetun lain (937/2005) mukaisella omaishoitajalla** on oikeus työttömyysetuuteen, vaikka hän ei hae kokoaikatyötä.

Säädöskohtaiset perustelut

16§ Omaishoidon tuen hoitopalkkion ja sijaisomaishoitajien palkkion määrittely etuoikeutetuksi tuloksi

Esitys yleistuesta heikentäisi omaishoitajien taloudellista asemaa entisestään. Tällä hetkellä omaishoidon tuen hoitopalkkio vaikuttaa työmarkkinatukeen vähentävästi, mutta se ei vaikuta vähentävästi peruspäivärahaan. Yleistuki yhdistää työmarkkinatuen ja peruspäivärahan, jolloin hoitopalkkion vähentävä vaikutus voi laajentua. Jos omaishoidon tuen hoitopalkkiota ei säädetä etuoikeutetuksi tuloksi, hoitopalkkio voi jatkossa vähentää tai estää koko yleistuen saamisen.

Tässä vaiheessa on huomioitava, että yleistukea mahdollisesti laajennetaan myöhemmin kattamaan myös asumistuki ja toimeentulotuki. Vuoteen 2015 asti omaishoidon hoitopalkkio laskettiin mukaan asumistuen tuloksi, mikä saattoi vähentää asumistukea tai estää sen kokonaan. Vuoden 2015 alusta Kelan yleisen asumistuen sääntöihin tehtiin muutos, jossa omaishoidon tuki linjattiin etuoikeutetuksi tuloksi. Tämänkaltaisia omaishoitoa tukevia muutoksia tarvitaan nyt yleistuen työttömyysturvaan ja toimeentulotukeen.

Laki omaishoidon tuesta määrittelee sopimusomaishoitajan minimipalkkioksi 472,15 euroa kuukaudessa vuonna 2025. Hyvinvointialueet voivat määritellä hoitopalkkion tätä korkeammaksi, ja näin monet alueet tekevätkin. Palkkiot jäävät kuitenkin yleisesti ottaen pieniksi, jopa hyvin sitovissa omaishoidon tilanteissa. Valtiovarainministeriön HVSR-mallin tietojen perusteella keskimääräinen omaishoidon tuki on noin 6 000 euroa vuodessa eli noin 500 euroa kuukaudessa.¹ Hoitopalkkio on verotettavaa tuloa.

Koska hoitopalkkio on pieni ja usein omaishoitajan ainoa säännöllinen tulo, sen käsittely tavallisena tulona voi johtaa tilanteeseen, jossa omaishoitaja jää ilman riittävää perusturvaa. Yleistuen tarveharkinta ilman omaishoitajamyönteistä poikkeusta lisää taloudellista epävarmuutta, heikentää hoivatoiminnan jatkuvuutta ja pahentaa kannustinongelmaa, joka syntyy, kun omaishoitaja joutuu valitsemaan hoivatoiminnan ja perusturvan välillä. Tämä voi vähentää halukkuutta ryhtyä sopimusomaishoitajaksi, jolloin hoitaja jää ilman omaishoitajalle kuuluvia palveluita ja tukirakenteita. Tämä voi johtaa uupumukseen, syrjäytymiseen ja vaikeuksiin työllistyä myöhemmin.

Omaishoitajille koituu läheisen hoidosta usein kuluja, kuten matkakuluja ja ansiotulomenetyksiä. Osa työikäisistä ei saa riittäviä palveluita läheisensä hoitamiseen ja joutuu siksi vähentämään tai luopumaan ansiotyöstään, mikä lisää riskiä työttömyyteen – erityisesti, jos työelämän joustot eivät toimi.

Tilastot tukevat kuvaa omaishoitajien haavoittuvasta asemasta: Kelan tilastojen mukaan omaishoidon tuen piirissä olevat työikäiset turvautuvat toimeentulotukeen useammin kuin muut vastaavassa ikäryhmässä olevat henkilöt. Esimerkiksi alle 28-vuotiaista omaishoitajista 21 % joutui turvautumaan toimeentulotukeen². Sopimusomaishoitajia on runsaat 50 000, joista työikäisiä noin 21 000³. Työikäisistä sopimusomaishoitajista työttömiä on 12 prosenttia⁴. Lisäksi osa ei ole hakeutunut työttömäksi työnhakijaksi työttömyysturvajärjestelmän joustamattomuuden vuoksi. Jonkin verran on myös omaishoitajia, joiden on katsottu työllistyvän omassa toimessaan omaishoitajana.

Sijaisomaishoitajien palkkio tulee myös säätää etuoikeutetuksi tuloksi, jotta sopimusomaishoitajien lakisääteiset vapaat voidaan turvata. Tämä kannustaisi uusia henkilöitä ryhtymään sijaisomaishoitajiksi, myös pitkäaikaistyöttömiä, joilla on hoivavastuuta lähipiirissä. Uudistus loisi työllisyyttä edistävää potentiaalia hoivatoiminnan tueksi ja vahvistaisi hoivakokonaisuutta.

Arvioitaessa läheis- ja omaishoidon merkitystä Suomen julkisessa taloudessa jää usein liian vähälle huomiolle se, miten pitkäkestoiset ja sitovat hoivatilanteet vaikuttavat omaishoitajien toimeentuloon ja eläkekertymiin. Moni omaishoitaja joutuu hoivavastuun vuoksi vähentämään tai luopumaan ansiotyöstä, mikä heikentää paitsi nykyistä toimeentuloa myös tulevaa eläketurvaa. Pahimmillaan omaishoitajuuden seuraukset näkyvät vielä eläkeiässä pienituloisuutena, jolloin valtiolle voi syntyä lisävastuuta esimerkiksi takuueläkkeen muodossa. Tämä on rakenteellinen epäkohta, jota voidaan lievittää panostamalla omaishoitajien mahdollisuuksiin yhdistää hoiva ja työ sekä turvaamalla heidän sosiaaliturvansa hoivajakson aikana ja sen jälkeen.

Omaishoitomyönteinen poikkeus olisi myös toimeentulon kannalta ihmisoikeusmyönteinen toteutus. Perusoikeusvaliokunta on peräänkuuluttanut, että lakia tulisi soveltaa ja tulkita perus -ja ihmisoikeusmyönteisesti.

”Olen huolissani tulevasta yleistuesta. Nykyesityksessä työttömät omaishoitajat ovat isoja häviäjiä, kun ei enää oteta huomioon perheenjäseniä ja tuloja on 311 euroa eli mitä sairaampi hoidettava on, sitä enemmän leikkaavat. Olisi hyvä, jos omaishoitajan palkkiota ei otettaisi huomioon tulona. Lakiesityksessä oli huomattu, että työkäiset naiset omaishoitajana on pienempituloisempia kuin muut.” -autistista lastaan hoitavan työttömän äidin ja omaishoitajan tuntoja-

12§ Odotusaika

Yleistukilain 12 §:ssä säädetään odotusajasta, joka asetetaan ammatillista koulutusta vaille olevalle henkilölle ennen yleistuen saamista. Odotusajan tarkoituksena on kannustaa hakeutumaan koulutukseen ja parantaa työmarkkinavalmiuksia. Ehdotamme, että pykälään lisätään poikkeus omaishoitajille, jotka ovat toimineet omaishoidon tuesta annetun lain (937/2005) mukaisessa sopimusomaishoitajan tehtävässä vähintään odotusaikaa vastaavan ajan.

Omaishoitajilla ei ole välttämättä ollut mahdollisuutta hakeutua ammatilliseen koulutukseen hoivatehtävän sitovuuden vuoksi. Moni on hoitanut läheistään vuosien tai jopa vuosikymmenten ajan, ja hoivavastuu on estänyt osallistumisen koulutukseen tai työelämään. Tästä syystä heidän tilanteensa poikkeaa olennaisesti siitä nuorten ryhmästä, jolle odotusaika on ensisijaisesti suunnattu. Odotusajan soveltaminen omaishoitajiin ei edistä koulutukseen hakeutumista, vaan voi johtaa toimeentulon katkeamiseen hoivatehtävän päätyttyä.

Lisäksi työttömyysturvan tulkintakäytännöissä omaishoitajan on saatettu aiemmin katsoa työllistyvän omassa työssään hoitajana, mutta hoivatehtävän päätyttyä hänet katsotaan ensi kertaa työmarkkinoille tulevaksi. Tämä ristiriita voi johtaa siihen, että henkilö joutuu odotusajalle ilman muuta perusturvaa, vaikka hän on omaishoitajana säästänyt yhteiskunnalle merkittäviä hoivakustannuksia.

Työttömyysturvalaki 2 luku:1§ Työtön työnhakija

Työttömyysturvalainsäädännön nykykäytännössä omaishoitajan asemaa tarkastellaan ääripäiden kautta: joko hänet katsotaan täysin työmarkkinoiden käytettävissä olevaksi ja oikeutetuksi työttömyysetuuteen, tai ei lainkaan oikeutetuksi, jos katsotaan hänen työllistyvän omaishoitajana omassa työssään. Omaishoitajuutta käsitellään työttömyysturvassa kuin yrittäjyyttä, mikä ei tee oikeutta omaishoitajan tilanteen tarkasteluun.

Monet omaishoitajat voivat olla työmarkkinoiden käytettävissä osa-aikaisesti. Esimerkiksi työtön omaishoitaja voi sopia hyvinvointialueen kanssa, että hoidettava läheinen on osan kuukaudesta ympärivuorokautisessa hoidossa ja osan omaishoidossa. Erityislapsiperheissä vanhempi voisi työllistyä osa-aikaisesti lapsen ollessa päiväkodissa tai koulussa. Hoivavastuu voi myös jakautua

perheenjäsenten kesken, jolloin pääasiallinen hoitaja (sopimusomaishoitaja) voi hakea osa-aikatyötä ja osallistua työelämään rajoitetusti.

Omaishoitajalle tulisi tarjota sama mahdollisuus hakea osa-aikatyötä kuin osaeläkkeellä olevalle työnhakijalle. Tämä tukisi omaishoitajien työmarkkinaosallisuutta ja ehkäisisi syrjäytymistä. Muutos olisi linjassa sosiaaliturvan yksilöllistämisen ja joustavoittamisen tavoitteiden kanssa, ja se tukisi hallitusohjelman linjausta työikäisten omaishoitajien aseman vahvistamisesta.

Lopuksi

Omaishoitajien asemaa ja toimintamahdollisuuksia ei tule heikentää vaan vahvistaa sosiaaliturvan uudistuksien yhteydessä. Hallituksen esitys yleistuesta sekä toimeentulotuen kokonaisuudistus tarjoavat mahdollisuuden korjata rakenteellisia epäkohtia, jotka ovat jo pitkään heikentäneet omaishoitajien taloudellista asemaa.

Omaishoitajat eivät hoida läheisiään ansaintatarkoituksessa, vaan yhteiskunnallisesti merkittävästä vastuusta käsin. Omaishoitajien positiivinen erityiskohtelu ei ole etuoikeus vaan korjaus rakenteelliseen epätasa-arvoon. Se tarkoittaa, että yhteiskunta tunnistaa tietyissä elämäntilanteissa, kuten omaishoitajuudessa, syntyvän taloudellisen ja sosiaalisen haavoittuvuuden, ja pyrkii tasoittamaan sen vaikutuksia. Kyse ei ole lisäeduista, vaan siitä, että omaishoitajille turvataan samantasoinen mahdollisuus toimeentuloon ja osallisuuteen kuin muille. Tämä on välttämätöntä, jotta hoivatehtävä voi jatkua kestäväällä tavalla ja omaishoitajien asema ei jää pysyvästi heikoksi.

Pyydämme valiokuntaa huomioimaan nämä näkökohdat käsitellessään hallituksen esitystä yleistuesta ja siihen liittyviä lakimuutoksia.

Helsingissä 6.11.2025

Lisätietoja:

Matti Mäkelä

aluevastaava

matti.makela@omaishoitajat.fi

p. 040 709 4922

LÄHTEET

¹ Valtiovarainministeriön HVSR-mallinnus 2023.

² Sosiaali- ja terveysministeriö. (2018). Omais- ja perhehoidon kehitys vuosina 2015–2018: Päätelemät ja suosituksel jatkotoimenpiteiksi (Raportti 61/2018).

³ Sotkanet tietokanta 2024.

⁴ Tilastokeskus. 2023. Väestön pääasiallinen toiminta kuukausittain.